

BEREDSKAB OG HANDLEVEJLEDNINGER

- VED VIDEN ELLER MISTANKE OM OVERGREB MOD BØRN OG UNGE

Børne- og Familierådgivningen
norddjurs

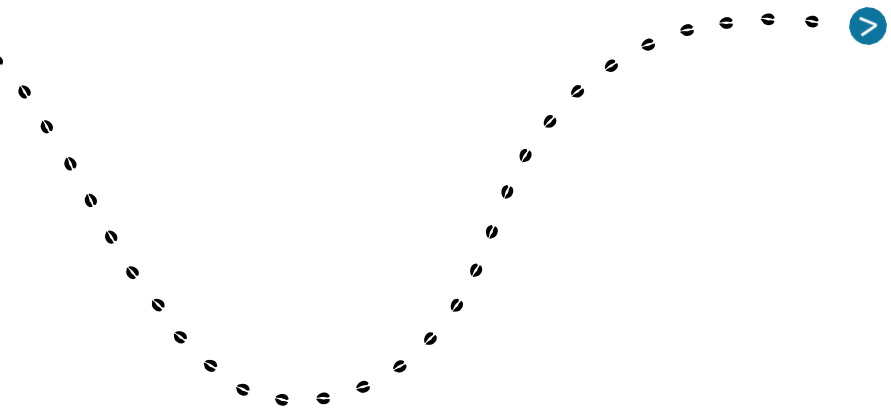

Beredskab og handlevejledninger
Børne- og Familierådgivningen, Norddjurs Kommune
Revideret februar 2026
Billeder: Colourbox

Indhold

1. Indledning 4

2. Baggrund og formål med et beredskab 5

3. Forebyggelse af vold og seksuelle overgreb - de fem grundprincipper 6

3.1. Forebyggelse på det organisatoriske plan 8

3.2. Forebyggelse på det faglige plan 8

3.3. Forebyggelse på det personlige plan 8

4. Begreber i sager om vold, seksuelle overgreb 10

4.1. Definition på overgreb: Seksuelt 10

4.2. Definition på overgreb: Fysisk og psykisk vold 11

4.3. Definition på digitale krænkelser 12

4.4. Definition på grooming 12

5. Mulige tegn og reaktioner på vold og seksuelle overgreb 14

5.1. Mulige tegn og reaktioner: Seksuelle overgreb 15

5.2. Mulige tegn og reaktioner: Vold 18

6. Handleveje 19

6.1. Underretningspligten 20

6.2. Hvad skal underretningen indeholde 21

6.3. Handleveje/hvem retter mistanken sig mod 24

A. Mistanke eller viden i forhold til forældre eller andre i forældrenes sted 25

B. Mistanke eller viden i forhold til en voksen i barnets/den unges netværk (ikke forældre og ikke ansatte) 28

C. Mistanke eller viden i forhold til en ansat 30

D. Mistanke eller viden i forhold til et barn under 15 år 32

7. Må man tale med barnet 35

8. Tvivl er en drivkraft 38

9. Mens der arbejdes på afklaring 40

10. Børnehus 40

11. Henvisninger 41

11.1. Her kan du læse mere 41

11.2. Her finder du information på internettet 42

11.3. Kontaktoplysninger 43

Egne noter 46

1. Indledning

Overgreb i form af fysisk, psykisk eller seksuel vold kan have vidtrækkende konsekvenser for børn og unge. Som voksne og fagpersoner skal vi gøre alt for at opspore og stoppe overgrebene. Børnene/de unge er afhængige af, at de voksne tager ansvaret på sig og handler.

Norddjurs Kommunes beredskab ved viden eller mistanke om overgreb mod børn og unge henvender sig til ledere og ansatte i daginstitutioner, dagpleje, skoler, skolefritidsordninger, ungdomsskole, klubber, sundhedspleje, tandpleje, støttekontakt personer, aflastnings- og plejefamilier samt døgntilbud. Det vil sige alle de steder, hvor professionelle har direkte eller indirekte kontakt med børn og unge under 18 år.



Ansatte, der arbejder med børn og unge, udgør en meget væsentlig del af deres omgivelser, og som ansat har du derfor en særlig pligt til at være opmærksom på, om de børn og unge, du kommer i kontakt med, er i en situation, der kræver hjælp fra omgivelserne.
Lovmæssigt tager beredskabet udgangspunkt i Barnets lov § 15:

Kommunalbestyrelsen skal udarbejde et beredskab til forebyggelse og tidlig opsporing af overgreb mod børn og unge og til behandling af sager om sådanne overgreb. Beredskabet skal udformes skriftligt, vedtages af kommunalbestyrelsen og offentliggøres. Kommunalbestyrelsen skal revidere beredskabet løbende efter behov dog som minimum hvert fjerde år.

Beredskabets handlevejledninger tager udgangspunkt i et fagligt vejledningsmateriale fra Videnscenter SISO[1] til udarbejdelse af et skriftligt kommunalt beredskab suppleret med egne og andre kommuners erfaringer. Derudover har SISO oprindeligt ydet konsulentstøtte i forbindelse med udarbejdelse af beredskabet. Beredskabsplanen erstatter den oprindelige plan fra 2012 med senere ændringer.

[1] SISO: Videnscentret for sociale indsatser ved vold og seksuelle overgreb mod børn: Kommunalt beredskab/Vejledning til udarbejdelse af kommunalt beredskab til forebyggelse, opsporing og håndtering af sager med vold og seksuelle overgreb mod børn og unge.

2. Baggrund og formål med et beredskab

Det er nødvendigt at have et beredskab mod overgreb, fordi:

- Børn og unge har krav på den bedst mulige hjælp.
- Området er komplekst i praksis og i lovgivningen.
- Ikke 2 tilfælde er ens. Der er mange „gråzone-sager".
- Det hjælper os til at huske alle detaljer midt i håndtering af krise, følelser, usikkerhed og handletrang.
- Det giver os bedre overskud til at holde fokus på barnet/den unge.
- Det giver overblik over egne og andres roller og opgaver i det tværfaglige samarbejde omkring barnet/den unge.
- Det giver os overblik over de handlemuligheder, vi har – afhængig af hvem mistanken retter sig mod.

Formålet med beredskabet er:

- At afklare begreber.
- At formidle viden om tegn og signaler på børn og unges mistrivsel, herunder om der kan være tale om vold eller seksuelle overgreb.
- At øge bevidstheden om handlemuligheder og handlepligt i forbindelse med viden eller mistanke om vold eller seksuelle overgreb.
- At tilstræbe en hurtig, ensartet og professionel håndtering af sager om overgreb.
- At sikre at alle ansatte, som arbejder direkte med børn og unge, kender og anvender Norddjurs Kommunes handlevejledninger ved vold og seksuelle overgreb.
- At skabe grundlag for fortsat at arbejde med forebyggelse af overgreb mod børn og unge.

I Norddjurs Kommune betragtes børn og unge som selvstændige aktører og ikke blot som en del af en familie og en kultur.

„Børn skal høres, og der er faktisk ikke nogen aldersgrænse for at tage børn alvorligt. Det er det radikale nye syn på børn, at der er områder, hvor de som subjekter i deres eget liv ved bedst, og det er her, at I som voksne skal ind og både lytte efter og tillægge deres ord den vægt, de fortjener".[2]

At kunne lytte i en mere omfattende forstand forudsætter en relation mellem barn og voksen, der hviler på tillid og empatisk indlevelse fra dig som voksen. Det er ikke nok for børn at have „ret" til at fortælle om deres situation. De skal også turde bruge denne ret. Det vil sige at have tillid til dig og til, at du bruger informationerne fra dem på en ansvarsfuld måde.

Sager om overgreb kan være komplekse at håndtere. Derfor er det vigtigt, at alle der arbejder med børn og unge under 18 år, bruger kollegaer og ledelse til sparring.

Beredskabsplanen vil være tilgængelig på hjemmesiden i opdateret udgave.

[2] P.S. Jørgensen: Børn er deltagere – i deres eget liv

3. Forebyggelse af vold og seksuelle overgreb – de fem grundprincipper

Børn og unge har krav på de bedst mulige vilkår i deres opvækst. De har krav på beskyttelse, udvikling og inddragelse, og de har krav på at blive set og hørt. Disse vilkår er ikke alene forældrenes ansvar men skal også være til stede i kommunens dagtilbud, skoler, døgntilbud m.v.

Norddjurs Kommunes arbejde med forebyggelse i forhold til børn og unge bygger på fem grundprincipper:

- Et tydeligt og fælles værdisæt om en åben arbejdskultur.
- Kompetente og omsorgsfulde medarbejdere.
- Løbende kompetenceudvikling og vidensopbygning.
- Lokalt kendskab til handlemulighed og handlepligt.
- Omhyggelige ansættelsesprocedurer.

Alle børn og unge i Norddjurs Kommune har ret til et godt børne- og unge liv, hvor børn og unge overvejende har oplevelsen af glæde, tryghed, engagement, begejstring og robusthed i forhold til livets udfordringer.

Et tydeligt og fælles værdisæt om en åben arbejdskultur

For at forældre og ansatte i skoler, dagtilbud m.v. skal kunne tale om og reagere på bekymringer, problemer og mistanke, skal der være et godt og åbent arbejdsmiljø. Det er også vigtigt, at dagtilbuddet, døgntilbuddet, skolen mv. udadtil signalerer åbenhed, så personale og forældre oplever, at de kan komme frem med tanker og bekymringer. Derfor skal der være fokus på at skabe plads til en åben dialog og løbende revision af praksis på baggrund af feedback internt og eksternt.

Det er lederens ansvar, at

- der er et fælles sæt normer og synlige værdier for samværet baseret på, at børn og unge har brug for voksne, der handler i overensstemmelse med barnets/den unges tarv.
- der skabes rum for medarbejdernes faglige refleksioner over, hvordan andre oplever deres samspil med børn og unge i hverdagssituationer.
- medarbejderne har viden om, hvordan børn og unge viser, at de har været udsat for overgreb.
- medarbejderne respekterer børnene/de unge og ikke overskrider deres grænser.

Kompetente og omsorgsfulde medarbejdere

Daginstitutioner, skoler, fritidsklubber m.v. udgør en vigtig del af barndommen og skal danne ramme om et trygt, omsorgsfuldt og udviklende miljø for børn og unge.

Børn og unge har brug for kompetente voksne, der påtager sig ansvaret for samværet og sikrer, at børn og unge får omsorg. I relationen skal børn og unge respekteres i forhold til egne oplevelser og fastsættelse af egne grænser.

De skal have mulighed for at forholde sig til egne følelser, erfaringer og tanker og give udtryk for dem. Samtidig er det vigtigt, at alle medarbejdere bidrager til at skabe en kultur, hvor det er muligt at tale om tegn og signaler på overgreb med både kollegaer, ledere, børn og unge. Ved jævnligt at drøfte emnet på arbejdspladsen og åbent forholde sig til risikoen er der større mulighed for, at man handler – og handler rigtigt – når en mulig sag dukker op.

God faglighed og åbenhed handler ikke kun om viden og bekymringer om vold og seksuelle overgreb i sig selv, men også om den daglige pædagogiske praksis. I denne sammenhæng er det vigtigt at have fokus på samværsformerne mellem børn og voksne. Opmærksomhed på grænseoverskridende og uhensigtsmæssige samværsformer (verbalt og kropsligt) er centralt i indsatsen for

at forebygge og opspore overgreb. Opmærksomheden skal sikre, at der bliver grebet ind overfor grænseoverskridende adfærd.

Det er vigtigt at have et godt samarbejde med forældrene, men i sager, hvor det er forældrene, som mistænkes for overgrebene, skal forældrene ikke inddrages.

Viden og kompetenceudvikling

Der opbygges hele tiden mere viden om tegn på og konsekvenser af overgreb mod børn og unge. Derfor er det vigtigt, at ledere og medarbejdere løbende kompetenceudvikles i forhold til viden om, hvordan børn og unge viser, at de har været udsat for overgreb samt tilegner sig viden om iagttagelser af børn og unge. Desuden bør der være fokus på supervision og feed- back i det kollegiale samarbejde.

Lokal viden om handlemuligheder og pligt

Det er vigtigt, at de enkelte dagplejere, daginstitutioner, skoler, fritidsklubber, døgntilbud m.v. arbejder målrettet med at forebygge overgreb mod børn og unge. Derfor er det også vigtigt, at alle medarbejdere er bekendt med kommunens beredskabsplan – og at man er i stand til at implementere den i praksis.

Procedure ved ansættelse

Den enkelte institution skal have en omhyggelig ansættelsesprocedure, og ved ansættelse af nye medarbejdere skal der

- indhentes udvidet straffeattest samt børneattest inden ansættelse.
- gennemføres grundige samtaler med information om beredskab og underretningspligt som obligatorisk viden.

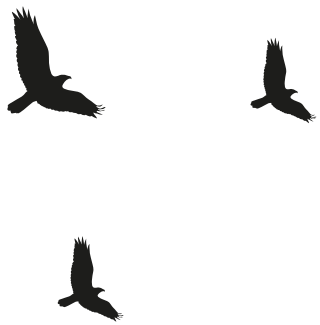

3.1. Forebyggelse på det organisatoriske plan

De fem grundprincipper sætter organisatoriske rammer for arbejdet med forebyggelse. De organisatoriske rammer understøtter de pædagogiske metoder og bidrager til, at børnene og de unge får ro til at udvikle sig.

Værdier, normer, politikker, regler og procedurer bliver til og udfordres løbende gennem dialog. De bør derfor basere sig på og afspejle grundige fælles drøftelser blandt medarbejderne om, hvordan man skaber trygge miljøer, der understøtter, at børn og unge ikke udsættes for vold og seksuelle overgreb.

3.2. Forebyggelse på det faglige plan

At arbejde med forebyggelse af vold og seksuelle overgreb mod børn og unge på det faglige plan handler i høj grad om, at man som leder og medarbejder besidder en faglig viden om:

- tegn og reaktioner hos børn og unge, der udsættes for vold og seksuelle overgreb.
- børn og unges seksualitet og grænsen mellem legitim seksuel adfærd og bekymrende seksuel adfærd.
- forståelsen og tolkningen af børn og unges reaktioner på vold og seksuelle overgreb.
- mulige skadevirkninger for børn og unge, der udsættes for vold og seksuelle overgreb.
- grooming[5] og den forførelses- og manipulationsproces, der ofte går forud for, at et overgreb finder sted.
- det kommunale beredskab og kendskab til forskellige handleveje i sager med overgreb mod børn og unge.
- at tale med børn og unge generelt og specifikt i relation til temaerne vold og seksuelle overgreb.
- at kunne handle på trods af, at man er i tvivl og på trods af, at man ikke har sikkerhed for, hvad der er sket.

3.3. Forebyggelse på det personlige plan

Fagpersoner kan blive følelsesmæssigt påvirkede, når de møder børn og unge, der har været udsat for omsorgssvigt og ikke mindst vold og seksuelle overgreb i deres opvækst. Fagpersoners personlige erfaringer, holdninger, normer og barrierer i forhold til temaerne vold og seksuelle overgreb bliver aktiveret, hvis et barn eller en ung har været udsat for vold og seksuelle overgreb. I de situationer kan medarbejderen opleve at få sine personlige grænser og blufærdighed overskredet, ligesom det kan opleves svært at rumme, hvis børn og unge fortæller om vold og seksuelle overgreb.

Kendskab til egne personlige grænser og barrierer er afgørende for en professionel og faglig kvalificeret indsats og støtte til børnene/de unge. En vigtig del af den forebyggende indsats er derfor, at man som fagperson er i stand til at registrere og rumme de personlige følelser og reaktioner, der opstår.

[5] Begrebet „grooming“ omfatter tilfælde, hvor en voksen opbygger et tillidsforhold til et barn, typisk via internet-chat eller mobiltelefoni, med henblik på senere at begå overgreb mod barnet



4. Begreber i sager om vold, seksuelle overgreb, digitale krænkelser og grooming

For at kunne observere og reagere på viden eller mistanke om vold og seksuelle overgreb, digitale krænkelser og grooming er det nødvendigt at definere, hvad der forstås ved begreberne.

Seksuelle overgreb og vold mod børn og unge er ofte omgærdet af tavshed og hemmeligholdelse og det kan således være en vanskelig og kompleks opgave at opspore overgreb mod børn og unge.

I Norddjurs Kommune anvendes de definitioner på seksuelle overgreb og vold, som henholdsvis SISO og Social- og Boligstyrelsen anvender. I beredskabet arbejdes der med udgangspunkt i, at overgreb er udtryk for vold mod et barn eller en ung, og at dette kan være i form af enten fysisk, psykisk eller seksuel vold. I det følgende vil der blive præsenteret særskilte definitioner for henholdsvis seksuelle overgreb og overgreb omhandlende fysisk og psykisk vold.

4.1. Definition på overgreb: Seksuelt

SISO tager udgangspunkt i CH Kempes[6] definition af seksuelt misbrug, som beskrives på følgende måde:

„Der er tale om et seksuelt misbrug, når et barn inddrages i seksuelle aktiviteter, som det ikke kan forstå rækkevidden af, udviklingsmæssigt ikke er parat til, og derfor ikke kan give tilladelse til og/eller aktiviteter af denne karakter, der overskrider samfundets sociale og retslige normer."

Med baggrund i ovenstående definerer SISO et seksuelt overgreb på følgende måde:

En seksuel grænseoverskridende handling er en handling:

- som barnet ikke kan forstå, ikke er moden til og ej heller kan give samtykke til.
- der krænker barnets integritet.
- hvor den krænkende part udnytter barnets afhængighed eller egen magtposition.
- der baserer sig på den krænkende parts behov og som overskrider samfundets lovgivning og/eller almindelige moral.

Straffemæssigt er seksuelle overgreb opdelt i en ræk- ke kategorier af strafbare handlinger. Det drejer sig om følgende paragraffer i straffeloven:

- **§ 210** Incest. Det vil sige samleje med slægtning i nedadstigende linje eller samleje med bror eller søster.
- **§ 222, 223, 224** Samleje eller anden kønslig omgang med et barn under 15 år. Aldersgrænsen er 18 år, hvis den pågældende er betroet til undervisning eller opdragelse.
- **§ 224 stk. 2** Køb af seksuel ydelse i form af samleje med person under 18 år.
- **§ 232, 235** Blufærdighedskrænkelse (blotteri, beføling, beluring, verbal uterlighed) samt optagelse, besiddelse og udbredelse af pornografiske fotografier /film mv. af personer under 18 år.

De ovennævnte kategorier vurderes at være så tydelige, at de også er beskrivende for, hvad der forstås ved seksuelle overgreb.

[6] H.C. Kempe: Child Abuse 1978/http://pediatrics.aappublications.org/cgi/content/abstract/61/2/328-a

4.2. **Definition på overgreb: Fysisk og psykisk vold**

„Vold er en handling eller trussel, der - uanset formålet - er egnet til at krænke en anden persons integritet, eller som skræmmer, smerter eller skader personen - uanset om personen er et barn eller en voksen. Volden kan have samme effekt på andre personer, der overværer eller overhører handlingen. Volden kan både være en bevidst handling, eller en handling, der sker i affekt. Handlingen overskrider samfundets love og normer“ [7]

Ovenstående definition af vold retter sig ikke specifikt mod børn. Derfor har Norddjurs Kommune arbejdet med følgende tilføjelse, når det drejer sig om børn:

„Vold er en ødelæggende adfærd, som et barn eller en ung udsættes for fra forældre, andre omsorgsgivere eller ukendte personer, herunder andre børn og unge. Vold er udtryk for, at barnet ikke frivilligt indgår i den handling, der begås mod barnet. Der er viden om, at volden forhindrer udvikling af et positivt selvbillede hos barnet, og vold er desuden medvirkende til at bringe barnets udvikling og sundhed i fare.“

Straffemæssigt er vold opdelt i en række kategorier af strafbare handlinger. Det drejer sig om følgende paragraffer i straffeloven:

- **§ 244** Den, som øver vold eller på anden måde angriber en andens legeme, straffes med bøde eller fængsel indtil 3 år.
- **§ 245** Den, som udøver et legemsangreb af særlig rå, brutal eller farlig karakter eller gør sig skyldig i mishandling, straffes med fængsel indtil 6 år. Har et sådant legemsangreb haft betydelig skade på legeme eller helbred til følge, skal dette betragtes som en særlig skærpende omstændighed.
- **§ 245a** Den, som ved et legemsangreb med eller uden samtykke bortskærer eller på anden måde fjerner kvindelige ydre kønsorganer helt eller delvis straffes med fængsel indtil 6 år.
- **§ 246** Har et legemsangreb været af så grov beskaffenhed eller har haft så alvorlige skader eller døden til følge, at der foreligger skærpende omstændigheder, kan straffen stige til fængsel i 10 år.

Når det drejer sig om fysisk vold mod børn, gælder de tidligere nævnte straffebestemmelser. Dertil kommer, at det i 1997 blev ulovligt at slå sine børn.

Psykisk og fysisk vold mod børn og unge er ikke tilladt, og det fremgår også af forældreansvarslovens § 2 stk 2, hvori der står: *„Barnet har ret til omsorg og tryghed. Det skal behandles med respekt for sin person og må ikke udsættes for legemlig afstraffelse eller anden krænkende behandling.“*

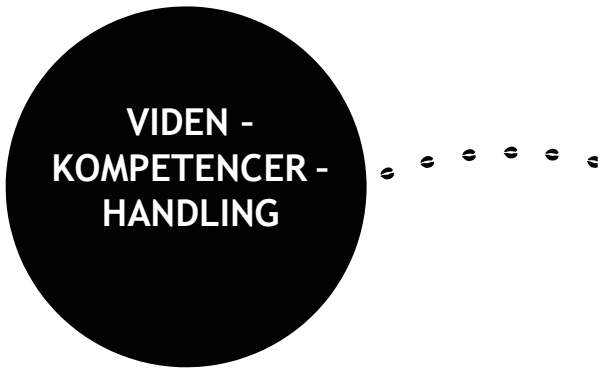

[7] Voldsnetværket, Servicestyrelsen 2009

4.3. Definition på digitale krænkelser

Digitale krænkelser er ubehagelige oplevelser på digitale platforme. Digitale krænkelser, hvor billeder, videoer, beskeder, eller sider bliver anvendt på en måde, der medfører, at et barn eller en ung føler sig truet, udnyttet, ydmyget, udstillet, seksualiseret, diskrimineret, ked af det, bange eller bekymret.

4.4. Definition på grooming

Begrebet grooming anvendes om den proces, hvor krænkeren bearbejder, overtaler, forfører og manipulerer et barn eller en ung, til at medvirke i seksuelle aktiviteter.

Der er tale om en proces, hvor krænkeren gradvist opbygger en relation, der senere gør det muligt at udsætte barnet eller den unge for et seksuelt overgreb.

Den manipulation og gradvise nedbrydning af barnets eller den unges grænser, der finder sted, kan være en langvarig og skjult proces. Det er vigtigt, at fagpersoner har viden om og kan identificere denne proces i arbejdet med at opspore og forhindre seksuelle overgreb. En groomingsproces kan foregå online såvel som ved fysisk nærvær

4.5. Kontakt ved mistanke om digitale overgreb

Hvis en medarbejder får mistanke om digitale overgreb mod et barn eller en ung, skal vedkommende kontakte ungdomskonsulenterne for faglig sparring og vejledning om, hvordan situationen håndteres korrekt og ansvarligt.

Ungdomskonsulenterne kan kontaktes på følgende telefonnumre:

- Ungdomskonsulent Øst tlf. 21 73 60 18
- Ungdomskonsulent Midt tlf. 22 33 15 00
- Ungdomskonsulent Vest tlf. 51 34 97 94

Denne kontakt skal ske udover de øvrige handleveje, der er beskrevet i beredskabsplanen (se side 24 og side 43).



5. Mulige tegn og reaktioner på vold og seksuelle overgreb

Børn og unges tegn og reaktioner på overgreb er komplekse, flertydige og multifaktorielle. Der kan både være somatiske, psykologiske og sociale aspekter i et barns eller en ungs bekymrende adfærd eller mistrivsel. Samtidig er det vigtigt at være opmærksom på, at tegn på mistrivsel ikke nødvendigvis er ensbetydende med tegn på overgreb. Tegn på mistrivsel kan også vise sig ved andre belastende oplevelser som f.eks. skilsmisse, et nært familiemedlems sygdom eller død eller skoleproblemer. Manglende trivsel kan også have udgangspunkt i andre former for omsorgssvigt, ligesom det kan være udtryk for, at fundamentale udviklingsbehov ikke dækkes. Derfor er det ikke muligt at udarbejde en facitliste, der rummer tegn og reaktioner, som kan bruges som tjekliste, når man har en mistanke og er i tvivl.

Beskrivelsen af mulige tegn og reaktioner skal læses som opmærksomhedspunkter. Den faglige viden om tegn og reaktioner skal altid sættes i forhold til den viden, man har om det konkrete barn/den konkrete unge og familien.

5.1. Mulige tegn og reaktioner: Seksuelle overgreb

Fysiske tegn		
Småbørn	**Mellemstore børn**	**Teenagere**
• Rødmen omkring kønsorganerne, skede- og endetarmsåbning • Smerte, kløe, udslæt omkring kønsorganer, skede- og endetarmsåbning • Vaginal blødning, blødning fra kønsorganer og endetarmsåbning • Blærebetændelse, skedekatar • Blod i underbukserne • Svært ved at gå eller sidde • Mave og fordøjelses-vanskeligheder • Klager over utilpashed • Stoppe ting /objekter op i skede og endetarmsåbning • Ufrivillig vandladning, encoprese • Revner i mundvige, sår i munden • Pådragelse af seksuelt overførte sygdomme • Synkebesvær/ubehag ved bestemte fødevarer • Usædvanlig kropslugt (sæd) • Følger ikke normal vækstkurve	Mellemstore børn vil udvise de samme fysiske tegn og symptomer som småbørn. Herudover: • Psykosomatiske klager over smerter i underlivet, hovedpine, mavepine m.m. • Vanskeligheder med kropslig kontakt, berøring • Mangelfuld eller overdreven personlig hygiejne	Teenagere vil udvise de samme tegn og symptomer som småbørn og mellemstore børn. Herudover: • Tidlig seksuel aktivitet • Tidlig graviditet og abort • Forsøg på at tilbageholde/ skjule fysisk udvikling

Psykiske tegn

Småbørn	Mellemstore børn	Teenagere
• Humørsvingninger • Tristhed • Angst • Uforklarlig gråd, skrigeture • Mareridt, bange for at falde i søvn • Udvise ligegyldighed, robotlignende adfærd • Ensomhedsfølelse • Isolation • Reagerer ikke på opfordring til kontakt/ trækker sig ind i sig selv • Mistillid til voksne • Utryg tilknytning • Dissociation • Ukritisk i kontakten til andre	Mellemstore børn vil udvise de samme tegn og symptomer som småbørn. Herudover: • Lav selvfølelse • Magtesløshed • Apati • Skyldfølelse • Skamfølelse • Begyndende depression • Indadvendthed	Teenagere vil udvise de samme tegn og symptomer som småbørn og mellemstore børn. Herudover: • Depression • Mistillid til andre • Manglende identitetsfølelse • Forvirret omkring kønsidentitet • Forøget skyld – og skamfølelse



Sociale og adfærdsmæssige tegn

Småbørn	Mellemstore børn	Teenagere
• Ændring i adfærd • Seksualiseret adfærd • Overdrevet/ tvangspræget onani • Usædvanlig interesse i og viden om seksualitet ud over alders- og udviklingsmæssigt niveau • Koncentrationsvanskeligheder f.eks ved leg og samvær med andre • Leg med dukker, hvor seksuelle overgreb illustreres • Regredierende adfærd, babysprog • Udadreagerende, aggressiv adfærd, sparke, slå, bide • Hyperaktivitet • Frustration og vrede • Frygt for og modvilje mod bestemte personer eller steder • Umotiveret gråd • Tavshed • Påførelse af selvforskyldt smerte, banke hovedet ind i ting, trække i hår, skære i sin krop	Mellemstore børn vil udvise de samme tegn og symptomer som småbørn. Herudover: • Indlæringsvanskeligheder, manglende koncentration • Udvise voksen seksuel adfærd, gå forførende, flirtende • Påfaldende påklædning • Manglende blufærdighed eller overdreven blufærdighed ift. egen krop og i relation til omgivelserne • Begyndende selvdestruktiv adfærd • Tab af kompetencer • Begyndende udvikling af beskyttelsesstrategier for at undgå seksuelle overgreb eller afsløring heraf • Mobning • Begyndende selvmordstanker	Teenagere vil udvise de samme tegn og symptomer som småbørn og mellemstore børn. Herudover: • Selvskadende adfærd, cutting, selvmordstanker- og forsøg • Spiseforstyrrelser • Alkohol og stofmisbrug • Udvise pseudomodenhed • Hemmelighedsfulde, skamfulde • Udvikling af specielt kropssprog, kropsholdning

5.2. Mulige tegn og reaktioner: Vold

Fysiske tegn	Psykiske tegn	Sociale og adfærdsmæssige tegn
• Mærker efter slag • Brandmærker • Sår på kroppen • Mærker efter kvælningsforsøg • Brud på arme og ben eller andre knoglebrud • Symptomer på „Shaken baby syndrome“ [9] • Hyppige skadestuebesøg • Psykosomatiske klager • Vanskeligheder med kropslig kontakt, berøring • Søvnvanskeligheder	• Tristhed • Indadvendthed • Ensomhedsfølelse, føler sig anderledes • Isolation • Utryg tilknytning • Mistillid til voksne • Dissociation • Lav selvfølelse • Hjælpeløshed, magtesløshed • Skyldfølelse, skamfølelse • Begyndende depression • Manglende identitetsfølelse • Svært ved at løsrive sig fra forældre/løsriver sig for hurtigt • Post traumatisk stress disorder	• Koncentrationsvanskeligheder ift. leg og samvær med andre • Leg med f.eks dukker, hvor vold illustreres • Vanskeligheder med impulskontrol • Indlæringsvanskeligheder • Tab af kompetencer • Udadreagerende, aggressiv adfærd • Følelse af frustration og vrede • Hyperaktivitet, hypersensivitet • Angst • Selvdestruktiv og selvskadende adfærd • Udvikling af beskyttelses-strategier for at undgå vold eller afsløring heraf • Overtilpassethed • Svært at regulere følelser

[9] Shaken baby syndrome, eller ruskevold er et resultat af mishandling af spædbørn og småbørn. Barnet ruskes så kraftigt, at det forårsager akutte skader i hjernevævet.

6. Handleveje

Fagpersoner, der dagligt arbejder med børn og unge, kan være de første til at opdage eller få mistanke om, at et barn eller en ung har været udsat for overgreb. Det kan f.eks. ske ved, at et barn eller en ung betror sig til en fagperson, eller ved, at fagpersonen bliver opmærksom på, at barnet eller den unge udviser tegn eller signaler på mistrivsel, der kan betyde, at barnet eller den unge har været udsat for overgreb.

Når der opstår bekymring for, at et barn eller en ung udsættes for vold eller seksuelle overgreb, sætter det gang i en proces, der er belastende for både forældre, børn og medarbejdere. Overgreb mod børn vækker derudover ofte voldsomme følelser af afsky og afmagt hos alle involverede, og sagerne stiller derfor ekstra store krav til en professionel håndtering fra de implicerede fagpersoner. Derfor er det vigtigt, at der er klare retningslinjer for, hvordan sagerne skal håndteres, og at alle ansatte kender retningslinjerne.

Graden af viden vil have betydning for, hvordan man som fagperson skal agere, når man får kendskab til eller mistanke om overgreb mod børn og unge. Man kan skelne mellem tre typer af viden:

1. grad – Bekymring

En bekymring er en diffus oplevelse af, at der er noget galt med et barn/en ung eller i dets familie. Her er ikke tale om, at man har konkret viden om en konkret handling begået af en bestemt person. Bekymringen bør derfor i første omgang alene føre til observation af barnet/den unge i en periode og evt. samtale med forældrene, med mindre bekymringen går på, om forældrene begår overgreb (fysisk, psykisk eller seksuelt) mod barnet/den unge.

Som medarbejder skal man drøfte sin bekymring med sin leder og aftale observation af barnet/den unge og evt. samtale med forældrene.

2. grad – Mistanke

Mistanke forstås som mere end en bekymring. Mistanken handler f.eks. om, at barnet/den unge har været udsat for en grænseoverskridende adfærd eller fysisk eller psykisk voldelig handling fra enten en voksen eller et andet barn. Mistanken kan opstå på baggrund af en nærmere observation af barnet/den unge, barnets/den unges egne udsagn om hændelser, der har fundet sted, udsagn fra andre, eller oplysninger man har fået fra anden side.

Som medarbejder skal man drøfte sin mistanke med sin leder, og der skal udarbejdes en underretning. Der kan søges råd og vejledning i kommunens Børne- og Familierådgivning. Se kontaktoplysninger bagerst.

3. grad – Viden

Konkret viden handler om de situationer, hvor et barn eller en ung har været udsat for en konkret handling i form af overgreb fysisk, psykisk eller seksuelt, begået af en eller flere personer. Denne viden kan komme fra udsagn fra barnet/den unge selv, eller fra vidner eller fra tilståelse fra den person, som har udsat barnet/den unge for overgreb.

Som medarbejder skal man drøfte sin viden med sin leder, og der skal udarbejdes en underretning. Der kan søges råd og vejledning i kommunens Børne- og Familierådgivning.. Se kontaktoplysninger bagerst.

6.1. Underretningspligten

Får man kendskab til, at et barn eller en ung under 18 år udsættes for forhold, som er til fare for dets udvikling og sundhed, har man pligt til at underrette kommunen. Der skelnes mellem almindelig og skærpet underretningspligt.

Almindelig underretningspligt

Enhver, der får kendskab til, at et barn eller en ung udsættes for vanrøgt eller andre forhold, som er til fare for dets udvikling og sundhed, herunder vold, mishandling og seksuelle overgreb, har pligt til at underrette kommunen. Underretning sendes til: underretninger@norddjurs.dk[10]

Barnets Lov:

§ 135 Den, der får kendskab til, at et barn eller en ung under 18 år fra forældre eller andre opdrageres side udsættes for vanrøgt eller nedværdigende behandling eller lever under forhold, der bringer barnets eller den unges sundhed eller udvikling i fare, har pligt til at underrette kommunen.

Barnets Lov:

§ 133 Personer, der udøver offentlig tjeneste eller offentligt hverv, skal underrette kommunalbestyrelsen, hvis de under udøvelsen af tjenesten eller hvervet får kendskab til eller grund til at antage, at

1) et barn eller en ung under 18 år kan have behov for særlig støtte
2) et barn umiddelbart efter fødslen kan have behov for særlig støtte på grund af de kommende forældres forhold
3) et barn eller en ung under 18 år kan have behov for særlig støtte efter denne lov på grund af barnets eller den unges ulovlige skolefravær eller undladelse af at opfylde undervisningspligten
4) et barn eller en ung under 18 år har været udsat for overgreb.

Skærpet underretningspligt

Personer, der udøver offentlig tjeneste eller offentligt hverv, har skærpet underretningspligt, hvis man under udøvelsen af tjenesten eller hvervet får kendskab til eller grund til at antage, at et barn eller en ung har behov for særlig støtte eller har været udsat for overgreb. Underretningspligten er personlig. Underretningen sendes til: underretninger@norddjurs.dk

[10] Se yderligere på kommunens hjemmeside, www.norddjurs.dk

6.2. Hvad skal underretningen indeholde

Indholdet i en underretning bør være så konkret og objektivt beskrivende som muligt. Underretningen bør:

- Angive ajourførte data på både børn og forældre, herunder hvem der har forældremyndigheden.
- Angive konkrete datoer for episoder og beskrive dine observationer.
- Konkret: Hvad er observeret hvornår og under hvilke omstændigheder?
- Undlade tolkninger og vurderinger.
- Beskrive barnets/den unges fysiske, psykiske og sociale forhold.
- Beskrive barnets/den unges ressourcer.
- Beskrive barnets/den unges vanskeligheder.
- Anføre om forældrene er orienteret om underretningen, og hvis de ikke er begrundelsen herfor.
- Hvis mistanken retter sig mod en' eller begge forældre, orienteres de ikke om underretningen.
- Underretningen sendes direkte til kommunens Børne- og familierådgivning.
- Underretningspligten er personlig. Det betyder, at man på trods af evt. uenighed med sin leder om, hvor vidt der skal udarbejdes en underretning, har pligt til at underrette, hvis man har mistanke eller viden om, at et barn/en ung udsættes for overgreb.
- Hvis du oplever, at kommunen ikke handler tilstrækkelig på din underretning, kan du underrette Ankestyrelsen om din bekymring. Ankestyrelsen skal sikre barnets/den unges retssikkerhed og undersøge, om kommunens indsats er tilstrækkelig.

Underretningen kan indeholde flere oplysninger og færre oplysninger afhængig af, hvor i forløbet man er. Konkluderende skal underretningen være en så dækkende beskrivelse som muligt af den konkrete oplevelse, begivenhed eller lignende.

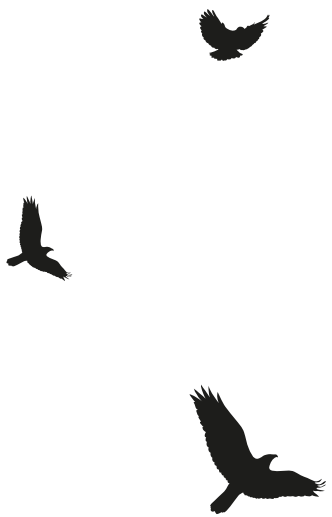





6.3. Handleveje/hvem retter mistanken sig mod

Håndteringen af en bekymring, mistanke eller viden er afhængig af, hvem mistanken retter sig mod. Man kan skelne mellem 4 forskellige kategorier:

- en eller begge forældre.
- andre i barnets/den unges netværk eller ukendt.
- en ansat.
- et andet barn/en anden ung.

Afhængig af, hvilken rolle du har, er der forskellige handleveje, du skal følge som

- medarbejder.
- leder.
- kommune.

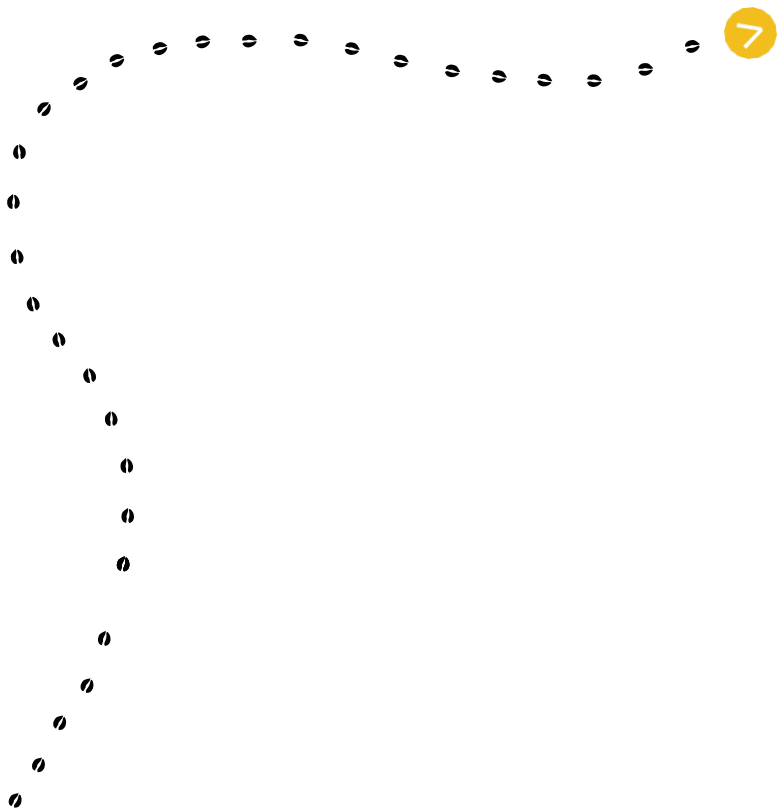

A Mistanke eller viden i forhold til forældre eller andre i forældrenes sted

Hvad gør du som medarbejder?

- Tal ikke med forældrene/stedforældre om mistanken.
- Drøft og afklar eventuelt din mistanke med en kollega, der også kender barnet.
- Orienter din leder om mistanken.
- Nedskriv hvilke observationer, tegn,
- reaktioner og hændelser, der ligger til grund for mistanken – undgå at tolke på beskrivelserne.
- Hvis mistanken rejses af en pårørende eller andre, nedskriv da vedkommendes beskrivelse af den konkrete mistanke – undgå at tolke på beskrivelserne.
- Vis omsorg for barnet/den unge og lyt til barnet/den unge men spørg ikke til detaljer om det mulige overgreb.
- Tal ikke om din mistanke eller viden med nogen, der ikke er involveret i sagen.

Hvad gør du som leder?

- Tal ikke med forældrene/stedforældre om mistanken.
- Som leder er du ansvarlig for at reagere på mistanken, herunder ansvarlig for at sende underretning til kommunens Børne- og familierådgivning.
- Vurder oplysningerne fra din medarbejder, herunder om karakteren af oplysningerne umiddelbart giver anledning til at underrette kommunen.
- Hvis du er i tvivl, kan du kontakte kommunens Børne- og familierådgivning. Se kontaktoplysninger bagerst i planen.
- Orienter din medarbejder om, hvorvidt oplysningerne har ført til en underretning. Hvis det ikke er tilfældet, så orienter medarbejderen om, at vedkommende fortsat vil kunne bruge sin personlige underretningspligt.
- Som underrettende leder og medarbejder kan du/I blive bedt om at deltage i et møde i kommunen med henblik på at uddybe underretningen.
- Støt din medarbejder i at kunne rumme sagen i den tid, der går, mens udredningsprocessen foregår i kommunen.

Hvad gør Børne- og Familierådgivningen?

- Børne- og Familierådgivningen skal inden 24 timer efter modtagelsen af en underretning vurdere, om barnets eller den unges sundhed eller udvikling er i fare, således at der straks kan iværksættes en akut indsats overfor barnet eller den unge. Hvis Børne- og Familierådgivningen vurderer, at der ikke er behov for en akut indsats, overgår underretningen til de øvrige sagsgange for indkomne underretninger jævnfør Barnets Lov
- Børne- og Familierådgivningen skal senest 6 hverdage efter at have modtaget en underretning sende en bekræftelse herom til underretteren jævnfør Barnets Lov.
- Alle underretninger eller henvendelser om ny bekymring for et barn eller en ung skal screenes i henhold til Barnets Lov. En screening kan munde ud i, at sagen lukkes, at der skal foretages yderligere afdækning eller børnefaglig undersøgelse eller henvisning til forebyggende foranstaltning.
- I sager hvor Børne- og Familierådgivningen i forvejen har iværksat en foranstaltning, skal Børne- og Familierådgivningen genvurdere sagen. Genvurderingen skal afklare, om underretningen giver anledning til at revidere indsatsen. Som led i genvurderingen skal Børne- og Familierådgivningen inddrage en anden eller andre personer, der ikke tidligere har deltaget i behandlingen af sagen jævnfør Barnets Lov.
- Når et barn eller en ung har været udsat for overgreb eller ved mistanke herom, skal Børne- og Familierådgivningen til brug for den børnefaglige undersøgelse benytte det børnehus[12], som kommunen er tilknyttet, herunder modtage råd og vejledning og få foretaget en udredning af barnets/den unges behov for særlig støtte.

  Politiet tager stilling til evt. retsmedicinsk undersøgelse og videoafhøring af barnet/den unge. I børnehuset inddrages også sundhedsfagligt personale i en vurdering af barnets/den unges behov for lægelig undersøgelse og behandling. Barnet/den unge og de nærmeste omsorgspersoner kan desuden efter behov modtage krisestøtte i børnehuset. Det er fortsat barnets/den unges handlekommune, der har myndighedsansvaret under hele forløbet i sagen, hvor børnehuset benyttes.
- Børne- og Familierådgivningen vurderer den enkelte sag i samarbejde med politiet og børnehuset i forhold til hvem det er relevant at orientere om sagen og hvornår.
- Børne- og Familierådgivningen har ansvaret for beslutningen.
- Børne- og Familierådgivningen **skal** orientere underretter om, hvorvidt underretningen har givet anledning til undersøgelse eller foranstaltning. Det gælder dog ikke, hvis særlige forhold gør sig gældende, f.eks. særlige hensyn til barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov.
- Børne- og Familierådgivningen **kan** på baggrund af et konkret skøn vælge at orientere underretter om, hvilken type foranstaltning der er iværksat og den planlagte varighed heraf, hvis oplysningen herom vil kunne have væsentlig betydning for den støtte, som underretter kan yde barnet eller den unge.
  Det gælder dog ikke, hvis særlige forhold gør sig gældende, f.eks. særlige hensyn til barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov.
  Ved behandling af en underretning om overgreb mod et barn eller en ung skal Børne- og Familierådgivningen gennemføre en samtale med barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov.
  Rådgiver kan i den forbindelse få råd og vejledning af personale i Børnehuset

[12] Se afsnittet „Børnehus“

- Ved underretning om overgreb mod et barn eller en ung fra forældrenes side, skal samtalen finde sted uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver og uden at denne er til stede. Samtale kan undlades i det omfang barnets eller den unges modenhed eller sagens karakter taler imod samtalens gennemførelse jævnfør Barnets Lov.
- Rådgiveren skal arbejde på at fastholde en normal hverdag for barnet ved at sikre, at der er tryghedspersoner omkring barnet i hverdagen.
- Såfremt børnehuset benyttes, vil undersøgelserne i børnehuset alene fokusere på de forhold hos barnet eller den unge, der er relateret til overgrebet eller mistanken om overgrebet, og det er derfor fortsat påkrævet, at rådgiveren foretager en samlet børnefaglig undersøgelse jævnfør Barnets Lov.
- Under behandlingen af en sag, hvor børnehuset benyttes, kan personalet i børnehuset, politiet, anklagemyndigheden, sundhedspersoner og kommunale myndigheder, der løser opgaver med udsatte børn og unge, indbyrdes udveksle oplysninger om rent private forhold vedrørende barnets eller den unges personlige og familiemæssige omstændigheder, hvis udvekslingen er nødvendig af hensyn til barnets eller den unges sundhed og udvikling. Udvekslingen af oplysninger har jævnfør Barnets Lov til formål at undgå, at barnet eller den unge skal fortælle om overgrebet flere gange.
- Hvis barnet/den unge anbringes eller er anbragt og hvis der er mistanke eller viden om, at den person som barnet/den unge skal have samvær med, har begået overgreb mod et barn/en ung, skal børn og unge udvalget – med mindre særlige forhold taler imod det – for en bestemt periode træffe afgørelse om at afbryde samvær eller brev-, mail- eller telefonforbindelse mellem barnet/den unge og den person, som mistanken eller viden omfatter. Alternativt, at samværet foregår under tilstedeværelse af en repræsentant for kommunen jævnfør Barnets Lov.



B Mistanke eller viden i forhold til en voksen i barnets/den unges netværk (ikke forældre og ikke ansatte)

Hvad gør du som medarbejder?

- Drøft og afklar eventuelt din mistanke med en kollega, der også kender barnet/den unge.
- Orienter din leder om mistanken.
- Nedskriv hvilke observationer, tegn, reaktioner og hændelser, der ligger til grund for mistanken – undgå at tolke på beskrivelserne.
- Hvis mistanken rejses af en pårørende eller andre, nedskriv da vedkommendes beskrivelse af den konkrete mistanke – undgå at tolke på beskrivelserne.
- Vis omsorg for barnet/den unge og lyt til barnet/den unge men spørg ikke til detaljer om det mulige overgreb.
- Tal ikke om din mistanke eller viden med nogen, der ikke er involveret i sagen.

Hvad gør du som leder?

- Som leder er du ansvarlig for at reagere på mistanken, herunder ansvarlig for at sende underretning til kommunens Børne- og familierådgivning
- Vurder oplysningerne fra din medarbejder, herunder om karakteren af oplysningerne umiddelbart giver anledning til at underrette Børne- og Familierådgivningen.
- Hvis du er i tvivl, kan du kontakte kommunens Børne- og familierådgivning. Se kontaktoplysninger bagerst i planen.
- Forældrene skal orienteres, inden der fremsendes underretning.
- Orienter din medarbejder om, hvorvidt oplysningerne har ført til en underretning. Hvis det ikke er tilfældet, så orienter medarbejderen om, at vedkommende fortsat vil kunne bruge sin personlige underretningspligt.
- Som underrettende leder og medarbejder kan du/I blive bedt om at deltage i et møde i Børne- og Familierådgivningen med henblik på at uddybe underretningen.
- Støt din medarbejder i at kunne rumme sagen i den tid, der går, mens udredningsprocessen foregår i Børne- og Familierådgivningen.
- Tal ikke om din mistanke eller viden med nogen, der ikke er involveret i sagen.

Hvad gør Børne- og Familierådgivningen?

- Børne- og Familierådgivningen skal inden 24 timer efter modtagelsen af en underretning vurdere, om barnets eller den unges sundhed eller udvikling er i fare, således at der straks kan iværksættes en akut indsats overfor barnet eller den unge. Hvis Børne- og Familierådgivningen vurderer, at der ikke er behov for en akut indsats, overgår underretningen til de øvrige sagsgange for indkomne underretninger jævnfør Barnets Lov
- Børne- og Familierådgivningen skal senest 6 hverdage efter at have modtaget en underretning sende en bekræftelse herom til underretteren jævnfør Barnets Lov
- Alle underretninger eller henvendelser om ny bekymring for et barn eller en ung skal screenes i henhold til Barnets Lov. En screening kan munde ud i, at sagen lukkes, at der skal foretages yderligere afdækning eller børnefaglig undersøgelse eller henvisning til forebyggende foranstaltning.
- I sager hvor Børne- og Familierådgivningen i forvejen har iværksat en foranstaltning, skal Børne- og Familierådgivningen genvurdere sagen. Genvurderingen skal afklare, om underretningen giver anledning til at revidere indsatsen. Som led i genvurderingen skal Børne- og Familierådgivningen inddrage en anden eller andre personer, der ikke tidligere har deltaget i behandlingen af sagen jævnfør Barnets Lov.

[14] Se afsnittet „Børnehus“

- Når et barn eller en ung har været udsat for overgreb eller ved mistanke herom, skal Børne- og Familierådgivningen til brug for den børnefaglige undersøgelse benytte det børnehus, som kommunen er tilknyttet jævnfør Barnets Lov herunder modtage råd og vejledning og få foretaget en udredning af barnets/den unges behov for særlig støtte jævnfør Barnets Lov. Politiet tager stilling til evt. retsmedicinsk undersøgelse og videoafhøring af barnet/den unge.
- I børnehuset inddrages også sundhedsfagligt personale i en vurdering af barnets/den unges behov for lægelig undersøgelse og behandling. Barnet/den unge og de nærmeste omsorgspersoner kan desuden efter behov modtage krisestøtte i børnehuset. Det er fortsat barnets/den unges handlekommune, der har myndighedsansvaret under hele forløbet i sagen, hvor børnehuset benyttes.
- Børne- og Familierådgivningen vurderer den enkelte sag i samarbejde med politiet og børnehuset i forhold til hvem det er relevant at orientere om sagen og hvornår. Børne- og Familierådgivningen har ansvaret for beslutningen.
- Børne- og Familierådgivningen **skal** orientere underretter om, hvorvidt underretningen har givet anledning til undersøgelse eller foranstaltning. Det gælder dog ikke, hvis særlige forhold gør sig gældende, f.eks. særlige hensyn til barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov.
- Børne- og Familierådgivningen **kan** på baggrund af et konkret skøn vælge at orientere underretter om, hvilken type foranstaltning der er iværksat og den planlagte varighed heraf, hvis oplysningen herom vil kunne have væsentlig betydning for den støtte, som underretter kan yde barnet eller den unge.
  Det gælder dog ikke, hvis særlige forhold gør sig gældende f.eks. særlige hensyn til barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov.
- Ved behandling af en underretning om overgreb mod et barn eller en ung skal Børne- og Familierådgivningen gennemføre en samtale med barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov. Børn- og ungerådgiveren kan i den forbindelse få råd og vejledning af personalet i børnehuset vedrørende konkrete tvivlsspørgsmål i forbindelse med afholdelse af samtalen.
- Børn- og ungerådgiveren skal arbejde på at fastholde en normal hverdag for barnet/den unge ved at sikre, at der er tryghedspersoner omkring barnet/den unge i hverdagen
- Såfremt børnehuset benyttes, vil undersøgelserne i børnehuset alene fokusere på de forhold hos barnet eller den unge, der er relateret til overgrebet eller mistanken om overgrebet, og det er derfor fortsat påkrævet, at børn- og ungerådgiveren foretager en samlet børnefaglig undersøgelse jævnfør Barnets Lov
- Under behandlingen af en sag, hvor børnehuset benyttes, kan personalet i børnehuset, politiet, anklagemyndigheden, sundhedspersoner og kommunale myndigheder, der løser opgaver med udsatte børn og unge, indbyrdes udveksle oplysninger om rent private forhold vedrørende barnets eller den unges personlige og familiemæssige omstændigheder, hvis udvekslingen er nødvendig af hensyn til barnets eller den unges sundhed og udvikling. Udvekslingen af oplysninger har jævnfør Barnets Lov til formål at undgå, at barnet eller den unge skal fortælle om overgrebet flere gange.

C Mistanke eller viden i forhold til en ansat

Hvad gør du som medarbejder?

- Noter hændelser og de videre handlinger i forhold til mistanke.
- Er det forældre, som kommer til dig med en bekymring eller en mistanke om et seksuelt overgreb eller vold mod deres barn/unge, kan du bede forældrene skrive deres samtaler med barnet/den unge ned.
- Kontakt din leder – og kun din leder – hvis du har viden om et seksuelt overgreb eller vold begået af en anden ansat. Din leder har ansvar for at gå videre med sagen.
- Hvis din viden er rettet mod din leder, skal du kontakte din leders overordnede leder/direktør i kommunens forvaltning. Din leders overordnede har ansvaret for at gå videre med sagen.
- Vis omsorg for barnet/den unge og lyt til barnet/den unge, men spørg ikke til detaljer om det mulige overgreb. Fasthold en normal hverdag for barnet/den unge.

Hvad gør du som leder?

- Vurder tyngden af den skriftlige og mundtlige information, du har fået.
- Kontakt din overordnede leder/forvaltningsdirektør for at koordinere det videre forløb, herunder om der er grundlag for at foretage en politianmeldelse.
- Har du konkret viden om vold eller seksuelt overgreb begået af en ansat, skal du straks sende en underretning om barnet/den unge til Børne- og Familierådgivningen. Du skal informere barnets/den unges forældre.
- Vær opmærksom på behovet for støtte og omsorg til de involverede personer:
  - Barnet/den unge og dets forældre.
  - Den ansatte som viden eller mistanke retter sig mod.
  - De øvrige ansatte, børn/unge og forældre.
- Da der er tale om en personalesag, skal du – i samarbejde med din overordnede leder/forvaltningsdirektør – koordinere det videre forløb med kommunens HR-afdeling.
- Du skal – i samarbejde med din overordnede leder/forvaltningsdirektør vurdere om og hvornår, det er relevant at orientere øvrige ansatte, de andre forældre, bestyrelsen m.v.

Hvad gør Børne- og Familierådgivningen?

- Børne- og Familierådgivningen skal inden 24 timer efter modtagelsen af en underretning vurdere, om barnets eller den unges sundhed eller udvikling er i fare, således at der straks kan iværksættes en akut indsats overfor barnet eller den unge. Hvis kommunen vurderer, at der ikke er behov for en akut indsats, overgår underretningen til de øvrige sagsgange for indkomne underretninger jævnfør Barnets Lov
- Børne- og Familierådgivningen skal senest 6 hverdage efter at have modtaget en underretning sende en bekræftelse herom til underretteren jævnfør Barnets Lov
- Alle underretninger eller henvendelser om ny bekymring for et barn eller en ung skal screenes i henhold til Barnets Lov. En screening kan munde ud i, at sagen lukkes, at der skal foretages yderligere afdækning eller børnefaglig undersøgelse eller henvisning til forebyggende foranstaltning.
- I sager hvor Børne- og Familierådgivningen i forvejen har iværksat en foranstaltning, skal Børne- og Familierådgivningen genvurdere sagen.

Genvurderingen skal afklare, om underretningen giver anledning til at revidere indsatsen. Som led i genvurderingen skal Børne- og Familierådgivningen inddrage en anden eller andre personer, der ikke tidligere har deltaget i behandlingen af sagen jævnfør Barnets Lov

- Når et barn eller en ung har været udsat for overgreb eller ved mistanke herom, skal Børne- og Familierådgivningen til brug for den børnefaglige undersøgelse benytte det børnehus, som kommunen er tilknyttet jævnfør Barnets Lov herunder modtage råd og vejledning og få foretaget en udredning af barnets/den unges behov for særlig støtte jævnfør Barnets Lov.
  Politiet tager stilling til evt. retsmedicinsk undersøgelse og videoafhøring af barnet/den unge.
  I børnehuset inddrages også sundhedsfagligt personale i en vurdering af barnets /den unges behov for lægelig undersøgelse og behandling. Barnet/den unge og de nærmeste omsorgspersoner kan desuden efter behov modtage krisestøtte i børnehuset. Det er fortsat barnets/den unges handlekommune, der har myndighedsansvaret under hele forløbet i sagen, hvor børnehuset benyttes.
- Børne- og Familierådgivningen vurderer den enkelte sag i samarbejde med politiet og børnehuset i forhold til hvem det er relevant at orientere om sagen og hvornår. Børne- og Familierådgivningen har ansvaret for beslutningen.
- Børne- og Familierådgivningen **skal** orientere underretter om, hvorvidt underretningen har givet anledning til undersøgelse eller foranstaltning. Det gælder dog ikke, hvis særlige forhold gør sig gældende, f.eks. særlige hensyn til barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov
- Børne- og Familierådgivningen **kan** på baggrund af et konkret skøn vælge at orientere underretter om, hvilken type foranstaltning der er iværksat og den planlagte varighed heraf, hvis oplysningen herom vil kunne have væsentlig betydning for den støtte, som underretter kan yde barnet eller den unge. Det gælder dog ikke, hvis særlige forhold gør sig gældende, f.eks. særlige hensyn til barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov
- Ved behandling af en underretning om overgreb mod et barn eller en ung skal Børne- og Familierådgivningen gennemføre en samtale med barnet eller den unge jævnfør Barnets Lov. Børn- og ungerådgiveren kan i den forbindelse få råd og vejledning af personalet i børnehuset vedrørende konkrete tvivlsspørgsmål i forbindelse med afholdelse af samtalen.
- Børn- og ungerådgiveren skal arbejde på at fastholde en normal hverdag for barnet/den unge ved at sikre, at der er tryghedspersoner omkring barnet/den unge i hverdagen.
- Såfremt børnehuset benyttes, vil undersøgelserne i børnehuset alene fokusere på de forhold hos barnet eller den unge, der er relateret til overgrebet eller mistanken om overgrebet, og det er derfor fortsat påkrævet, at børn- og ungerådgiveren foretager en samlet børnefaglig undersøgelse jævnfør Barnets Lov
- Under behandlingen af en sag, hvor børnehuset benyttes, kan personalet i børnehuset, politiet, anklagemyndigheden, sundhedspersoner og kommunale myndigheder, der løser opgaver med udsatte børn og unge, indbyrdes udveksle oplysninger om rent private forhold vedrørende barnets eller den unges personlige og familiemæssige omstændigheder, hvis udvekslingen er nødvendig af hensyn til barnets eller den unges sundhed og udvikling jævnfør Retsikkerhedsloven.

D Mistanke eller viden i forhold til et barn under 15 år

Hvad gør du som medarbejder?

- Overrasker du børnene i situationen, så spørg dem på en neutral måde om, hvad de laver/leger, og hvor de kender denne leg fra. Lyt til børnene og undgå at afhøre dem.
- Drøft og afklar evt. din viden og mistanke med en kollega, som også kender barnet/børnene.
- Nedskriv hvilke tegn, reaktioner eller hændelser, der ligger til grund for din viden eller mistanke – undlad tolkninger.
- Hvis du har fået din viden eller mistanke af en pårørende eller andre, så nedskriv vedkommendes beskrivelse så konkret som muligt, og undlad at tolke.
- Tal ikke om din mistanke med nogen, der ikke er involveret i sagen.

Hvad gør du som leder?

- Vurder medarbejderens oplysninger, herunder om karakteren af oplysningerne tyder mere på en eksperimenterende leg end på en overgrebssituation
- Hvis du er i tvivl om ovenstående, kan du kontakte kommunens Børne- og familierådgivning. Se kontaktoplysninger bagerst i planen.
- Der skal ved leg og aktiviteter, der vækker tvivl og bekymring om et seksuelt overgreb, altid foretages en underretning til Børne- og Familierådgivningen både i forhold til det barn, der er blevet udsat for overgreb af et andet barn og i forhold til det barn, der har udsat et andet barn for overgreb.
- Hvis det er afklaret, at det drejer sig om en voldelig eller seksuel handling, skal du – evt. sammen med medarbejderen – allerede samme dag indkalde og orientere begge børns forældre om hændelsen
- Ved samtalen med forældrene skal du orientere om, at der indsendes en underretning til Børne- og Familierådgivningen på hvert barn, så de kan få den relevante hjælp og støtte.
- Hvis der i forløbet opstår mistanke om, at et af børnene har været udsat for seksuelt overgreb fra forældre eller andre voksne i forældrenes sted, underrettes Børne- og Familierådgivningen med særskilt underretning uden, at forældrene orienteres. Herefter anvendes proceduren vedr. viden eller mistanke rettet mod forældre eller andre voksne i forældrenes sted.
- Som underrettende leder kan du og din medarbejder blive bedt om at deltage i et møde i Børne- og Familierådgivningen med henblik på at uddybe underretningen.
- Støt din medarbejder i at kunne rumme den tid, der går, mens udredningsprocessen foregår i Børne- og Familierådgivningen.

Hvad gør Børne- og Familierådgivningen?

- Børne- og Familierådgivningen skal inden 24 timer efter modtagelsen af en underretning vurdere, om barnets sundhed eller udvikling er i fare, således at der straks kan iværksættes en akut indsats overfor barnet. Hvis Børne- og Familierådgivningen vurderer, at der ikke er behov for en akut indsats, overgår underretningen til de øvrige sagsgange for indkomne underretninger jævnfør Barnets Lov.
- Børne- og Familierådgivningen skal senest 6 hverdage efter at have modtaget en underretning sende en bekræftelse herom til underretteren jævnfør Barnets Lov.

- Alle underretninger eller henvendelser om ny bekymring for et barn eller en ung skal screenes i henhold til Barnets Lov. En screening kan munde ud i, at sagen lukkes, at der skal foretages yderligere afdækning eller børnefaglig undersøgelse eller henvisning til forebyggende foranstaltning.
- I sager hvor Børne- og Familierådgivningen i forvejen har iværksat en foranstaltning, skal Børne- og Familierådgivningen genvurdere sagen. Genvurderingen skal afklare, om underretningen giver anledning til at revidere indsatsen. Som led i genvurderingen skal Børne- og Familierådgivningen inddrage en anden eller andre personer, der ikke tidligere har deltaget i behandlingen af sagen jævnfør Barnets Lov
- Sagen kan drøftes i Børne- og Familierådgivningen, hvor underrettende medarbejder og leder kan blive indkaldt til uddybning af underretningen.
- Når et barn har været udsat for overgreb eller ved mistanke herom skal Børne- og Familierådgivningen til brug for den børnefaglige undersøgelse benytte det børnehus[19],





som kommunen er tilknyttet jævnfør Barnets Lov herunder modtage råd og vejledning og få foretaget en udredning af barnets behov for særlig støtte jævnfør Barnets Lov. Politiet tager stilling til evt. retsmedicinsk undersøgelse og videoafhøring af barnet. I børnehuset inddrages også sundhedsfagligt personale i en vurdering af barnets behov for lægelig undersøgelse og behandling. Barnet og dets nærmeste omsorgs- personer kan desuden efter behov modtage krisestøtte i børnehuset. Det er fortsat barnets handle-kommune, der har myndighedsansvaret under hele forløbet i sagen, hvor børnehuset benyttes.
- Børne- og Familierådgivningen vurderer den enkelte sag i samarbejde med politiet og børnehuset i forhold til hvem det er relevant at orientere om sagen og hvornår. Børne- og Familierådgivningen har ansvaret for beslutningen.
- Børne- og Familierådgivningen **skal** orientere underretter om, hvorvidt underretningen har givet anledning til undersøgelse eller foranstaltning. Det gælder dog ikke, hvis særlige forhold gør sig gældende, f.eks. særlige hensyn til barnet jævnfør Barnets Lov



[19] Se afsnittet „Børnehus“



- Børne- og Familierådgivningen **kan** på baggrund af et konkret skøn vælge at orientere underretter om, hvilken type foranstaltning der er iværksat og den planlagte varighed heraf, hvis oplysningen herom vil kunne have væsentlig betydning for den støtte, som underretter kan yde barnet. Det gælder dog ikke, hvis særlige forhold gør sig gældende, f.eks. særlige hensyn til barnet jævnfør Barnets Lov
- Ved behandling af en underretning om overgreb mod et barn skal Børne- og Familierådgivningen gennemføre en samtale med barnet jævnfør Barnets Lov. Børn- og ungerådgiveren kan i den forbindelse få råd og vejledning af personalet i børnehuset vedr. konkrete tvivlsspørgsmål i forbindelse med afholdelse af samtalen.
- Børn- og unge rådgiveren skal arbejde på at fastholde en normal hverdag for barnet ved at sikre, at der er tryghedspersoner omkring barnet i hverdagen.
- Såfremt børnehuset benyttes, vil undersøgelserne i børnehuset alene fokusere på de forhold hos barnet, der er relateret til overgrebet eller mistanken om overgrebet, og det er derfor fortsat påkrævet, at børn- og ungerådgiveren foretager en samlet børne faglig undersøgelse jævnfør Barnets Lov
- Under behandlingen af en sag, hvor børnehuset benyttes, kan personalet i børnehuset, politiet, anklagemyndigheden, sundhedspersoner og kommunale myndigheder, der løser opgaver med udsatte børn og unge, indbyrdes udveksle oplysninger om rent private forhold vedrørende barnets personlige og familiemæssige omstændigheder, hvis udvekslingen er nødvendig af hensyn til barnets sundhed og udvikling jævnfør Retssikkerhedsloven.



7. Må man tale med barnet?

Som fagperson kan man blive i tvivl, når der opstår en bekymring eller mistanke om vold og seksuelle overgreb mod et barn. Hvor meget må man tale med barnet? Kommer man til at ødelægge en eventuel politimæssig efterforskning?

Man må gerne lytte til og stille forståelsesspørgsmål eller afklarende spørgsmål til barnet. Hvis der senere skal udarbejdes en underretning eller foretages en politianmeldelse, vil samtalen med barnet indgå som et af elementerne i den beskrivelse, som skal videregives.

Afhøring af barnet er politiets opgave. Detaljerede spørgsmål om hændelsen, omfang, tidspunkt for overgrebene osv. er spørgsmål, som politiet stiller i forbindelse med afhøringen af barnet.

Betydningen af at møde en kompetent og engageret tredjepart kan være afgørende for barnets proces med at forstå og afdække, hvad der er sket samt sikre, at der handles på det.



I eksemplet nedenfor fortæller Ida, der var anbragt udenfor hjemmet det meste af sin barndom, hvordan hun som seks årig forsøgte at fortælle om seksuelle overgreb, hun blev udsat for fra en 16-årig på døgninstitutionen:

„Da jeg boede på børnehjemmet, sagde jeg på et tidspunkt noget til en kvindelig medarbejder, der stod og tørrede mig efter badet. Jeg sagde: „Ole han vil bolle med mig“. Så kiggede hun på mig og sagde: „Det må han sandelig ikke“. Så blev der ikke gjort mere ved det. Og fra den dag sagde jeg bare ikke mere. Det jeg havde håbet på var, at hun ville gøre noget. Men hun gjorde ikke noget.“ [21]

I tilbageblik vurderer Ida, at det kunne have gjort en forskel, hvis medarbejderen havde stillet spørgsmål til hendes udsagn og opfanget indholdet af det.

[21] Socialstyrelsen: Den professionelle tvivl





8. Tvivl er en drivkraft

De fleste er enige om at tage skarpt afstand fra overgreb. Men grænsen for, hvad der er accepteret (seksuel) adfærd, og hvad der betragtes som seksuelt krænkende eller som overgreb, er ikke entydig eller indiskutabel. De kulturelle normer og grænser for omgang mellem børn og voksne samt børn og unge imellem er foranderlige. Grænserne sættes konstant til debat og rejser spørgsmål – på samfundsplan, fra kontekst til kontekst og fra person til person.

Det er vigtigt, at man deler sin tvivl med sine kolleger. Selv om den faglige vurdering af en situation også er forbundet med personlige normer og grænser, er det vigtigt, at tvivlen ikke forbliver privat. Tvivl er en vigtig drivkraft, der kan være både konstruktiv og professionel.

Dialog og **åbenhed** er to hjørnestene, der kan være med til at sætte en professionel ramme for fagpersonens spørgsmål og tvivl.

Erfaringer fra undersøgelser peger på, at man som fagperson bl.a. skal være opmærksom på følgende fem faktorer, der kan være i spil, når der opstår mistanke om seksuelle overgreb:

1. Benægtelse
2. Normalisering
3. Bagatellisering
4. Hjælpeløshed
5. Dramatisering

Benægtelse – Det kan simpelthen ikke passe

Som fagperson kan det være smertefuldt at forholde sig til, at et barn eller en ung udsættes for seksuelle overgreb. Det kan være svært at erkende, at der findes børn og unge, for hvem seksuelle overgreb er en del af en dagligdag og virkelighed. Man skubber tankerne fra sig: Nu skal man jo heller ikke se spøgelser.

Normalisering – Sådan er det vel blandt børn og unge i dag

I det professionelle arbejde og i omgangen med børn og unge får man jævnligt udfordret sine egne normer og grænser for passende og acceptable omgangsformer.

Blandt nogle børn og unge findes særlige grænser og normer for, hvordan man omgås hinanden. Det er normer, som er en del af det at være ung i dag. Hvis man som fagperson oplever situationer, hvor børn og unge udviser grænseoverskridende eller seksualiseret adfærd, kan man komme i tvivl om, hvor vidt adfærden er en del af en generel ungdomskultur eller et udtryk for noget bekymrende.

Især fagpersoner på anbringelsesområdet er ofte i kontakt med børn og unge, som har oplevet store svigt i deres opvækst. Blandt mange af disse børn og unge er omsorgssvigt normen snarere end undtagelsen, og som fagperson kan man komme til at betragte seksuelle overgreb som endnu et svigt i mængden af omsorgssvigt. Det kan også ske, at fagpersoners grænser og normer gradvist påvirkes og flytter sig: Det er jo normalt for de børn og unge, vi har her.

Bagatellisering – Det kunne jo have været værre

Fagpersoner kan ufrivilligt komme til at bagatellisere deres mistanke eller viden om et seksuelt overgreb. Det kan være, at man ikke synes, at overgrebet er så slemt i forhold til andre overgreb, man har kendskab til. Hvis man ureflekteret bagatelliserer det, som barnet eller den unge har været udsat for, kan det betyde, at ens fokus på barnets/den unges perspektiv, behov og situation nedtones.

Hjælpeløshed – Der er ikke noget, jeg kan gøre

I mødet med en mistanke om overgreb kan man som fagperson blive ramt af en følelse af hjælpeløshed.

Det kan komme til udtryk således, at mistanken om overgreb opleves som et personligt problem for fagpersonen og ikke som en problemstilling, man skal forholde sig fagligt til. Fagpersonen kan opleve at blive overvældet af følelser af utilstrækkelighed, hjælpeløshed og uduelighed. Følelserne kan blive så fremherskende, at de påvirker ens evne til på faglig vis at iagttage og analysere de behov eller den adfærd barnet/den unge har. Det kan også ske, at man projicerer utilstrækkelighedsfølelsen over på sine samarbejdspartnere.

Dramatisering – Det er forfærdeligt. Vi må straks gøre noget

Viden eller mistanke kan føre til, at man som fagperson oplever, at man må handle omgående. Pres fra omverden, kollega, ledere eller medier kan forstærke processen. I nogle situationer kan det selvfølgelig være relevant at handle hurtigt i forhold til at beskytte et barn eller en ung mod yderligere overgreb gennem f.eks. en akut anbringelse. I de fleste tilfælde vil det dog være relevant at skynde sig langsomt – altså give sig tid til at undersøge og analysere, hvordan man bedst muligt handler og varetager barnets/den unges behov.



9. Mens der arbejdes på afklaring

Børn- og Ungerådgiveren har en række lokale samarbejdspartnere, når det handler om tidlig opsporing og handling i forhold til udsatte børn og unge. Lovgivningen stiller krav om, at der arbejdes tværfagligt, så kompetencerne supplerer hinanden i undersøgelse og indsats.

Parterne i en børnesag har ofte meget forskellige afsæt for at forholde sig til situationen. Nogle er involveret i barnets/den unges hverdagsliv i daginstitution eller skole. Andre indgår i et forløb som opholdssted eller plejefamilie. Der kan være forskellige succeskriterier og forskellige faglige mål og fokus, og en følge heraf kan være forskellig problemforståelse.

Samspillet med aktører og samarbejdspartner spiller en betydelig rolle og kan være afgørende for, om arbejdet med en sag lykkes.

Vurderingen af hvornår pædagogen eller læreren skal handle, grænsen for hvornår en bekymring bliver en sag i forvaltningen er et tema, der rummer mange og vanskelige diskussioner.

For de fagpersoner, der er omkring barnet/den unge, kan det være vanskeligt at vente på en afklaring af sagen. Det kan skabe bekymringer, tanker og overvejelser, når man har været med til at sende en underretning og efterfølgende får en oplevelse af, at der ikke rigtig sker en bedring af barnets/den unges situation i det tempo, man kunne ønske sig.

I disse situationer er det vigtigt, at man som fagperson bliver ved med at påtage sig ansvaret for at opretholde så god en hverdag for barnet/den unge som muligt. Oplever man, at en situation fortsat udvikler sig bekymrende, er det vigtigt, at man indgår i en dialog med børn- og unge rådgiveren.

10. Børnehus

I oktober 2013 er der etableret fem Børnehuse i Danmark. Børnehusene er placeret i København, Næstved, Odense, Aarhus og Aalborg.

Det overordnede formål med børnehusene er at bidrage til, at det enkelte barn og dets familie/omsorgspersoner får den bedst mulige indsats i sager om overgreb. Samtidig skal børnehusene sikre en ensartet høj kvalitet i indsatsen i hele landet.

Målet med at samle indsatserne i et børnehus er bl.a. at sikre en koordineret tværfaglig indsats over for det enkelte barn og den enkelte unge, så barnet og den unge får bedre mulighed for at blive undersøgt skånsomt samt mulighed for at komme sig over overgrebet.

Henvisning til børnehuset skal ske via børn- og ungerådgiveren i kommunen. Barnet skal udredes i børnehuset, når der er mindst to instanser involveret. Det er dog fortsat kommunerne, der har ansvaret i sagen.

Børnehuset er indrettet i børnevenlige rammer og har til opgave at koordinere de tværsektorielle opgaver, herunder videoafhøring og retsmedicinsk og/eller lægelig undersøgelse, samt udrede barnets behandlingsbehov og yde krisebehandling til barn og forældre.

Norddjurs Kommune hører til Børnehus Midt, Marselis Boulevard 179, 8000 Århus C, www.boernehuse.dk/midt

Familier kan ikke selv henvende sig i Børnehuset.

11. Henvisninger

11.1. Her kan du læse mere

Social- og Boligstyrelsen	Den professionelle tvivl/Tegn og reaktioner på seksuelle overgreb mod børn og unge Kommunalt beredskab Overgrebspakken – børn skal altid beskyttes
Siso Videnscenter	Børn og unge med seksuelt bekymrende eller krænkerlignende adfærd/Et undervisningsmateriale
A.I.H. Borge	Resiliens, risiko og sund udvikling
Henry C. Kempe	Sexual abuse, another hidden pediatric problem
Kari Killen'	Omsorgssvigt er alles ansvar
Jille Mhlbye og Annette Hammershøj	Seksuelle overgreb mod børn og unge. En antologi om forebyggelse og behandling Bogen kan læses som pdf fil: Seksuelle overgreb mod boern og unge
Niels Peter Ryggård	Børn og unge med tilknytningsproblemer og tilknytningsforstyrrelser: En håndbog i udvikling af det daglige arbejde
Mimi Strange	Når børn og unge krænker/Psykolognyt nr. 21, 2008
Kathrine Zeuthen	Kærlighed og overlevelse/Barneseksualitet og seksuelle traumer
Det kriminalpræventive råd	Overgreb mod børn. Ser du noget ? Gør du noget ?

11.2. Her finder du information på internettet

Social- og Boligstyrelsen	www.sbst.dk
Socialt udviklingscenter	www.sus.dk
VISO	www.servicestyrelsen.dk/viso
SISO Videnscenter	www.sbst.dk/siso
Januscentret	www.januscentret.dk
Ankestyrelsen	www.ast.dk
Det kriminalpræventive råd	www.dkr.dk
Børns vilkår	www.bornsvilkar.dk
Red barnet	www.redbarnet.dk
Norddjurs Kommune	www.norddjurs.dk – under borger/familie, børn og unge
Barndom Uden Vold	www.barndomudenvold.dk

11.3. Kontaktoplysninger

Indenfor åbningstid:

Henvendelse til Børne- og Familierådgivningen / Modtagelsen

Tlf.: + 45 21 13 74 96

Se nærmere på www.norddjurs.dk

Udenfor åbningstid:

Henvendelse til Børne- og Unge vagten

Tlf.: + 45 21 27 32 61

Åbningstid:

Mandag - onsdag	kl. 8.00 - 15.40
Torsdag	kl. 8.00 - 17.00
Fredag	kl. 8.00 - 13.00

Underretning sendes til:
underretninger@norddjurs.dk
(uanset åbningstid)




Den der ser et problem,
har et ansvar.
Det er aldrig barnet, der er
problemet.
Barnet viser os problemet.

Egne noter

BEREDSKAB
OG HANDLEVEJLEDNINGER

NORDDJURS KOMMUNE

Norddjurs Kommune
Rådhuset
Torvet 3
8500 Grenaa

GRAFISK PRODUKTION JOHNSEN.DK